

Rättspsykiatrin en tillgång i det brottsförebyggande arbetet

Nyligen kom en rapport från Kriminalvården att som visade att intagning på fångvårdsanstalt fortfarande var förvaring. Sten Levander har i två utmärkta och klargörande artiklar [1, 2] i Läkartidningen bl a visat på behovet av behandling, då de flesta som sitter i fängelse har en eller flera psykiska störningar.

HELEN ULICZKA
ledamot i Psykansvarskommittén, (mp),
Lindesberg
helen.uliczka@nvb.slu.se

II Allting kallades »vård« men det stannade vid att man satte upp skyltarna, skriver han. Han förespråkar en metod där de intagna kan sänka sin strafftid genom att visa goda behandlingsresultat. Men det existerar ju ingen behandling så den metoden går visst inte att införa!

»Sverige distanserat«

Åke Farbring [3], programinspektör vid Kriminalvårdsmyndigheten, har skrivit att Sverige blivit distanserat när det gäller åtgärder för att minska återfall i brottslighet. Man har »i blygsam omfattning« börjat införa s k kognitiva beteendeterapier såsom Cognitive skills och ART (Aggression replacement training).

Kjell Modigh [4], docent i psykiatri, anser att man inom rättsväsendet måste bli mycket bättre på att identifiera psykiska störningar, t ex de neuropsykiatriska, så att personer med dessa kan få rätt behandling.

Lars Lidberg [4], professor i rättspsykiatri, framhåller att många psykiskt störda i fängelse aldrig har genomgått rättspsykiatrisk undersökning. Bara 3 procent av alla frihetsberövade blir undersökta. Lidberg skriver också att utomnordiska invandrare mer sällan finns psykiskt sjuka än svenskar. En anledning kan vara språksvårigheter.

Enligt en studie [4] är det likadant i Holland. Bara hälften av ett antal unga förövare som hade definitiva störningar blev undersökta på rättsens inrådan. Man rekommenderar i studien psykiatrisk undersökning av alla mellan 12 och 14 år som begår straffbelagda handlingar.

Varit i kontakt med psykiatrin

Både i Sverige och i Finland finns studier som visar att våldsbrottslingar ofta varit i kontakt med psykiatrin innan de begick brottet. Enligt Socialstyrelsen [7] har många psykiskt störda våldsvärkare haft kontakt med barn- och ungdoms-

psykiatrin (BUP); av de schizofrena var det en tredjedel och av de personlighetsstörda en fjärdedel. I Finland konstaterade man [8] att våldsvärkare ofta fått vård på en lägre, i meningen otillräcklig, nivå före brottet, än icke våldssamma kriminella och icke kriminella.

Psykiatireformen

Många psykiskt störda får inte det stöd som kommunerna enligt Psykiatireformen skulle förse dem med. De blir hemlösa med ökad benägenhet att begå brott för att överleva. De blir också lätt offer för, och utnyttjas av, andra kriminella. Ibland släpps de ut från vård direkt till gatan igen. Lindrigt utvecklingsstörda är angelägna om att dölja sitt handikapp och döms till fängelse eftersom man missar dem genom att inte undersöka tillräckligt bra.

Diskussionen i andra länder

Debatten förs även i andra länder, t ex England: »While discussions on how to improve community mental health care systems continue, people who suffer mental health problems are having to cope with their illness in a society that, in the main, retains distance between the self and those perceived as 'other'« [9].

Tanken med Psykiatireformen var väl inte att psykiskt störda skulle hamna i fängelse i stället för på mentalsjukhus? Mentalsjukhusen bör inte återinföras, men de fyllde ett visst behov; »farliga« långtidssjuka blir inte bättre av några månader på ett missbrukarhem.

Nya Zeeland

I Nya Zeeland har man insett detta: »Consequently, it is planned to built extra inpatient facilities (...) to deal with forensic psychiatric patients who require longer-term rehabilitation in a secure environment. These units will be designated as »long-term« security units rather than »maximum« security units. The philosophy being embraced is that all regional units should be able to cope with the security demands of any of their patients whether those needs be in the a-

cute phase of illness, shorter-term secure rehabilitation or long-term rehabilitation in a secure environment« [10].

I dagarna är det ämnet aktuellt sedan intagna som betecknats som farliga har rymt och begått brott. Hur skall vi ordna det i Sverige så att kraven på säkerhet och etik uppfylls? Det är en fråga som bör diskuteras.

Mobbningen

Precis som Sten Levander [2] nämner kan man inte ens få bukt med mobbningen. Ändå är det känt att t ex nynazister och missbrukande ungdomar med neuropsykiatriska funktionshinder ofta varit just mobbade. Skall vi vänta tills vi får hit den »amerikanska modellen« – den där mobboffer skjuter sina mobbare under en (o)vanlig skoldag?

På tal om den amerikanska modellen kan jag rekommendera en spännande deckare i läsfätöljen: »Gabriels offer« av Steve Lopez. Den beskriver på ett utmärkt sätt hur och varför en åttaåring blir knarklangare i gathörnen i ett bostadsområde i Philadelphia populärt kallat »Badlands«. Trenden går ditåt även här. Och killarna i »Lugna Gatan« verkar ha förstått problemen bättre än regeringen.

Grannsamverkan i stället?

Sten Levander är upprörd över att regeringen istället för mer psykiatrisk vård föreslår »grannsamverkan« i brottsförebyggande syfte. Har regeringen träffat några »grannar«? Jag har. I en opinionsundersökning svarade 44 procent att de

Då tror jag hellre på Sten Levander. Trots att rättspsykiatrin fått för små forskningsresurser och utbildningen av nya rättspsykiatrer halkat efter betänkligt, görs nu snabba framsteg på forskningssidan.

var för dödsstraff. När det gäller andra djurarter är de flesta medvetna om att re-
virhävande hannar inte är att leka med.
Risken att del »grannar« kan utdöma
straffet på plats är nog inte så liten.

Faran med nuvarande system och
dess höga återfallsfrekvenser är att krav
på mycket hårda straff börjar höras. Det
verkar som om människor i allmänhet
tror att intagna får vård och återfaller
ändå. De tror att vården inte fungerar,
inte att det inte förekommer någon vård,
och varför dyrt betala för något som inte
har effekt?

Satsa på rättspsykiatri

För mig verkar allt det här väldigt oge-
nomtänkt, och inget skulle glädja mig
mer än att bli rättad i mina uppfattning-
ar. Jag vet dock att när man frågar en per-
son i ansvarig ställning blir svaret oftast
att »allting fungerar så bra så«. Då tror
jag hellre på Sten Levander. Trots att
rättspsykiatri fått för små forskningsre-
surser och utbildningen av nya rättspsy-
kiatrer halkat efter betänkligt [11], görs
nu snabba framsteg på forskningssidan
[12].

Det vore bättre om man litade på ex-
perterna än på ideologierna. Visst, ex-
perter kan ta miste och hemmakokade
ideologier kan ju faktiskt träffa rätt (fast
mera sällan). Det skulle dock kännas bra
om man inser att rättspsykiatri är en
tillgång att satsa på i brottsförebyggande
syfte; behandling är bättre än förvaring,
och för rätt behandling måste man un-
dersöka många fler än man gör idag. Det
vore också utmärkt om de ofta använda
orden »man skall börja tidigt« övergick
i handling.

Referenser

1. Levander S. Rättspsykiatri och kriminal-
politik – etiken måste diskuteras innan vi in-
för ett nytt system. *Läkartidningen* 2000;
98:5512-9.
2. Levander S. Brott kan förebyggas – men
inte med regeringens modell. *Läkartidning-
en* 2001;11:1283-6.
3. Farbring Å. Lyft fram program som minskar
återfallen. *Apropå* 2000, nr 5: 14-7.
4. Modigh K. Öka rättsväsendets kunskap om
psykiatriska störningar. *Apropå* 2000, nr 5:
20-3.
5. Lidberg L. Farlighet osäkert kort – rätts-
psykiatri måste utvecklas. Allt färre döms

till rättspsykiatrisk vård. *Krönika. Polistid-
ningen* 2000, nr 2.

6. Doreleijers TAH, Moser F, Thijs P, van
Engeland H, Beyaert FHL. Forensic assess-
ment of juvenile delinquents: prevalence of
psychopathology and decision-making at
courts in the Netherlands. *J Adolesc* 2000;
23:263-75.
7. Psykiskt störda lagöverträdare – bakgrund,
brott, påföljd och återfall. Socialstyrelsen
följer upp och utvärderar 2000:2. Stock-
holm: Socialstyrelsen, 2000.
8. Timonen M, Miettunen J, Hakko H, Järve-
lin MR, Veijola J, Kinnunen P, et al. Psychi-
atric admissions at different levels of the na-
tional health care services and male crimi-
nality: the Northern Finland 1966 birth co-
hort study. *Soc Psychiatry Psychiatr Epide-
miol* 2000;35:198-201.
9. Pinfold V. »Building up safe havens ... all
around the world«: users' experiences of
living in the community with mental health
problems. *Health Place* 2000;6:201-12.
10. Brinded PMJ. Forensic psychiatry in New
Zealand. A review. *Int J Law Psychiatry*
2000;23:453-65.
11. Sveriges läkarförbund. Läkare om våld. En
programskrift om medicinska aspekter på
våld, våldsvärkare och våldsoffer. Stock-
holm: Sveriges läkarförbund, 1998.
12. Belfrage H, Fransson G. Swedish forensic
psychiatry. A field in transition. *Int J Law
Psychiatry* 2000;23:509-14.

Reformerad rättspsykiatri i patient- och brukarperspektiv

Just nu pågår en översyn av lagstiftningen när det gäller ansvar och
påföljder av psykiskt störda lagöverträdare. För Riksförbundet för
social och mental hälsa (RSMH) är det självklart att förslagen måste
granskas ur ett patient-/brukarperspektiv. Detta innebär att man
måste ta avstånd från Straffansvarskommitténs förslag om samhälls-
skyddsprövning, som i praktiken innebär ett återinförande av inter-
neringsstraffet endast för psykiskt störda lagöverträdare.

ANDERS PRINTZ

förbundsjurist, Riksförbundet för social
och mental hälsa (RSMH), Stockholm,
expert i Psykansvarsutredningen
anders.printz@rsmh.se

II Enligt min mening måste ett antal
krav vara uppfyllda för att lagstiftningen
på detta område skall vara försvarbar.
Nedan beskrivs ett antal sådana förut-
sättningar.

Normalisering och likabehandling

Principerna om normalisering och lika-
behandling måste vara vägledande för
hur ett framtida påföljdssystem för psy-
kiskt störda lagöverträdare ska se ut. En
särreglering med icke tidsbestämda

straff är knappast motiverad ens ur sam-
hällsskyddssynvinkel. Visserligen tycks
risken för att personer med psykosdiag-
nos skall begå våldsbrott vara större än
för personer ur normalpopulationen.
Deras del av samtliga brott som under en
viss tidsperiod begås mot liv och hälsa är
däremot mycket liten [1, 2]. Mot detta
kan man anföra att begreppet psykisk
störning kan avse en betydligt större
grupp än dem med psykosdiagnoser, och
att system med farlighetsbedömningar
kan omfatta fler än dem som idag döms
till rättspsykiatrisk vård.

För mig är dessa argument inte till-
räckliga. Genom att knyta behovet av
samhällsskyddsåtgärder till gruppen psy-
kiskt störda tar man klart ställning för att

detta rör sig om farliga personer som
samhället måste skydda sig emot. I ett
system som konsekvent prioriterar sam-
hällsskyddet framför andra värden skul-
le också variabler såsom politisk upp-
fattning eller organisationstillhörighet
kunna påverka huruvida man fick ett
tidsbestämt eller icke tidsbestämt straff.
Medlemmar i vissa motorcykelklubbar
och personer med högerextrema värde-
ringar tenderar sannolikt att ha en hög
återfallsfrekvens i allvarlig brottslighet.
Skall interneringsstraffet återinföras bör
det gälla alla, oavsett anledningen till
den förhöjda återfallsrisken.

Lika rättigheter och skyldigheter

Även tankarna på att »återinföra« till-
räknelighet som en förutsättning för
straffrättsligt ansvar bygger på synsättet
att psykiskt störda inte har samma rättig-
heter och skyldigheter som andra sam-
hällsmedborgare. Visserligen kan det
tyckas rimligt att t ex en person som är
övertygad om att hon slåss med ett
vilddjur, och inte med en människa, går
fri från ansvar.

Å andra sidan är våra förutsättningar
att exakt veta vad som driver en männi-